

ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ТА ЗМІНИ СТАТУТНОГО/СКЛАДЕНОГО КАПІТАЛУ

Розкривається суть і значення понять «статутного» та «складеного» капіталу, окреслено відмінності та співвідношення між цими досить спорідненими поняттями, проаналізовано законодавчу базу, що дає їм правову характеристику.

Ключові слова: господарські товариства, діяльність господарського товариства, статутний капітал, складений капітал, учасники господарського товариства, вклади учасників, установчі документи.

Постановка проблеми. До теперішнього часу законодавство України не закріплює єдиного й однозначного порядку використання термінів «статутного» та «складеного» капіталів. Загалом ці поняття несуть у собі подібне значення та суть, проте їх не варто ототожнювати між собою. А тому і виникає питання: «Які відмінності між поняттями статутний та складений капітал? Які між ними співвідношення?».

Ступінь наукової розробки проблеми. Дослідженням даної теми займалися такі вчені, як С.В. Глібко, М.Г. Іонцев, Т.В. Кашаніна, Ю.О. Тарасенко, В.М. Кравчук, О.Р. Кібенко, А.В. Пендак, О.М. Кірсанов, С.С. Кравченко та інші. Однак визначення відмінностей між статутним і складеним капіталом розглядають через наявність їх функцій.

На сучасному етапі розвитку корпоративного права переважна більшість правників виділяють три функції статутного (складеного) капіталу: стартову (функцію джерела коштів для підприємницької діяльності), гарантійну й функцію визначення частки участі кожного в товаристві (функцію визначення обсягу корпоративних прав, регулятивну). Інші вчені називають ще декілька функцій. Так, С.В. Глібко, крім вищезазначених, виділяє також організаційну функцію; М.Г. Іонцев, Т.В. Кашаніна й Ю.О. Тарасенко окремо виділяють індикаторну (контрольну) функцію; В.М. Кравчук називає економічну, інституційну й інформаційну функції. О.Р. Кібенко й А.В. Пендак додає ще й облікову функцію; О.М. Кірсанов виділяє суверенітетну функцію статутного капіталу [10,327].

Кравченко С.С. також виділяє такі три функції: стартова – для розпочинання діяльності створюваної юридичної особи; гарантійна, що відповідає за належний рівень відповідальності юридичної особи; функція визначення вкладів учасників для здійснення ними своїх корпоративних прав. Іноді вказують на те, що статутний капітал створює певний юридичний механізм контролю [5,209]. На думку автора, через відсут-

ність виконання статутним капіталом зазначених функцій (при чому всіх), потреби в ньому взагалі немає.

На противагу зазначеним думкам Кравчук В. М. виділяє такі чотири функції: 1) інституційну – без формування статутного капіталу неможливе створення деяких юридичних осіб. Якщо статутний капітал не буде сформовано, орган, що здійснює державну реєстрацію юридичних осіб, відмовить у реєстрації; 2) інформаційну – відомості про статутний капітал, насамперед про його розмір, розподіл між учасниками, предмет внесків, порядок формування, мають важливе інформаційне значення. Розмір статутного капіталу та розподіл часток між учасниками дозволяє оцінити ризик учасників, розподіл голосів між ними та вплив на діяльність товариства; 3) економічну – статутний капітал є одним із джерел формування майна юридичної особи. За рахунок внесків засновників (учасників) може фінансуватися діяльність організації. Різновидом економічної є стартова функція статутного капіталу: він використовується для початку (старту) господарської діяльності; 4) гарантійну – розмір статутного капіталу свідчить про мінімальну вартість чистих активів товариства. Тож статутним капіталом визначається мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів [6].

Як бачимо, єдиної думки стосовно функцій статутного (складеного) капіталу немає. Варто також відзначити, що всі науковці приділяють увагу саме статутному капіталу, а не складеному.

Мета статті – дослідження та характеристики правової природи понять статутного та складеного капіталів господарських товариств, здійснення їх порівняльного аналізу. Відповідно до поставленої мети окреслюються такі завдання: визначити характеристику складу та порядку формування статутного та складеного капіталів, зробити порівняльний аналіз статутного та складеного капіталів господарських товариств.

Виклад основного матеріалу. Для здійснення своєї підприємницької чи непідприємницької діяльності господарські товариства, відповідно до цивільного та господарського законодавства, повинні мати певну майнову основу. Її безпосередньо можуть складати майно, грошові кошти, цінні папери, які формують статутний чи складений капітал відповідного товариства. Так, відповідно до ЦК України, Закон України «Про господарські товариства» оперують у своїх статтях термінами «статутний капітал» і «складений капітал», хоча і не надає роз'яснень з приводу застосування самих таких назв.

Відповідно, законодавством України встановлено мінімальні розміри статутного (складеного) капіталів, порядок їх формування, умови та порядок зменшення або збільшення статутного (складеного) капіталів, розмежування відповідальності між учасниками тощо.

Законодавчо діяльність господарських товариств в Україні регулюється Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Законом України «Про господарські товариства» від 19.09.1991р. № 1576-ХІІ, «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008р. № 514-VI тощо. Проте єдиного нормативного визначення поняття статутного чи складеного капіталу немає.

Так, Закон України «Про акціонерні товариства» визначає у ст. 2, що статутний капітал – це капітал товариства, що утворюється з суми номінальної вартості всіх розміщених акцій товариства[4]. ГК України закріплює у ст. 87 лише те, що сума вкладів засновників і учасників господарського товариства становить статутний фонд товариства[1].

У п. 1 ч. 1 ст. 115 ЦК України прямо зазначено, що господарське товариство є власником майна, яке передане йому учасниками у власність як вклад до статутного капіталу (фонду)[2]. Згідно із ч. 1 ст. 85 ГК України, господарське товариство є власником майна, яке передане йому у власність засновниками і учасниками як внески до статутного капіталу (фонду) [1].

Якщо розглядати положення саме ГК України, то він у своїх статтях вживає винятково поняття статутного фонду, а термін «складений капітал» не використовується взагалі. Це можна пояснити лише тим, що ГК України вживає поняття статутного фонду, як таке, що охоплює у себе як статутний, так і складений капітал[7].

Визначаючи відомості, які повинні міститись в установчих документах господарських товариств, ГК України закріплено, що: статут акціонерного товариства повинен містити також

відомості про види акцій, що випускаються, їх номінальну вартість, співвідношення акцій різних видів, кількість акцій, що купуються засновниками, наслідки невиконання зобов'язань по викупу акцій (ч.3 ст.82); статут товариства з обмеженою відповідальністю повинен містити відомості про розмір часток кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення ними вкладів (ч. 4 ст. 82); засновницький договір повного товариства і командитного товариства, повинні визначати розмір частки кожного з учасників, форму їх участі у справах товариства, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів. Стосовно вкладників командитного товариства в засновницькому договорі вказуються тільки сукупний розмір їх часток у майні товариства та розмір, склад і порядок внесення ними вкладів (ч. 5 ст. 82)[1].

З огляду на це, помітно, що поняття статутного чи складеного капіталу як такого не вживається взагалі, а йде винятково мова про розміри часток учасників товариства.

На противагу положенням ГК України, розглянемо ЦК України. Так, у ст. 143 ЦК України зазначено, що статут товариства з обмеженою відповідальністю має містити відомості про: розмір статутного капіталу, з визначенням частки кожного учасника; склад та компетенцію органів управління і порядок прийняття ними рішень; розмір і порядок формування резервного фонду; порядок передання (переходу) часток у статутному фонді [2].

Частина 2 ст.154 ГК України тлумачить, що статут акціонерного товариства має містити відомості про: розмір статутного капіталу; умови про категорії акцій, що випускаються товариством, та їхню номінальну вартість і кількість; права акціонерів; склад і компетенцію органів управління товариством та про порядок ухвалення ними рішень [7].

Засновницький договір повного товариства має містити відомості про: розмір і склад складеного капіталу товариства; розмір і порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі; розмір, склад і строки внесення ними вкладів (ч. 2 ст. 120 ЦК України). Засновницький договір командитного товариства має містити відомості про: розмір і склад складеного капіталу товариства; розмір і порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі; сукупний розмір вкладів вкладників (ч. 2 ст. 134 ЦК України) [7].

Як бачимо, ЦК України не тільки використовує і вимагає закріплення положень про статутний/складений капітал товариства, але й роз-

межує ці поняття залежно від виду господарського товариства. У своїх положеннях він закріплює й те, що саме частки учасників й формують статутний (складений) капітал господарських товариств.

ЗУ «Про господарські товариства» у своєму тексті також використовує поряд поняття статутного і складеного капіталу. Так, у ст. 4 зазначено, що установчі документи повинні містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, найменування та місцезнаходження, розмір та порядок утворення статутного (складеного) капіталу. Проте, даючи визначення товариству з обмеженою відповідальністю, товариству з додатковою відповідальністю, акціонерному товариству, Закон не розмежує застосування даних понять, а визначає у всіх випадках як «статутний (складений) капітал», що фактично можна сприйняти як їх синонімічність [3].

Закон України «Про акціонерні товариства» у своєму тексті вже не використовує додатково поняття складеного капіталу, а визначає, що акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [4].

Отже, як бачимо, законодавець однозначно не закріпив сутність статутного/складеного капіталу, не ввів єдиного застосування цих понять до певного виду товариства.

Відповідно до ч. 2 ст. 115 ЦК України, вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, установлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці [2].

Якщо у повному та командитному товариствах можливості щодо управління справами товариства в учасників, які несуть повну додаткову відповідальність за зобов'язаннями товариства, рівні і не залежать від розміру їх часток, то в об'єднаннях капіталів (АТ, ТОВ і ТзДВ) це питання вирішується інакше.

Формально всі учасники (за винятком власників привілейованих акцій) мають право брати участь в управлінні справами товариства шляхом участі в загальних зборах учасників товариства, рішення на яких приймаються простою чи кваліфікованою більшістю голосів. Однак кількість

голосів учасника, якими він може оперувати на загальних зборах (у тому числі при обранні складу виконавчого та контрольного органів), прямо пропорційна його частці у статутному капіталі (тобто залежить від грошової оцінки його вкладу). Тобто грошова оцінка вкладу, внесеного у формі майна, цінних паперів, майнових прав, є вирішальною у визначенні розміру частки учасника, який використав таку форму вкладу [7].

Оцінка вкладу учасника господарського товариства повинна бути здійснена у національній валюті України - гривні. У разі створення господарського товариства як підприємства з іноземною інвестицією, іноземні інвестиції та інвестиції українських партнерів оцінюються в іноземній конвертованій валюті та у валюті України за домовленістю сторін на основі цін міжнародних ринків або ринку України. Перерахування інвестиційних сум в іноземній валюті у валюту України здійснюється за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України (ст. 5 Закону України «Про режим іноземного інвестування») [8].

Забороняється використовувати для формування статутного фонду товариства бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу, крім випадків, встановлених законом для банків та інших фінансових установ, а також випадків, передбачених Законом України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» протягом строку його дії. Фінансовий стан засновників – юридичних осіб щодо їх спроможності здійснити відповідні внески до статутного фонду господарського товариства у випадках, передбачених законом, має бути перевірений незалежним аудитором (аудиторською організацією) у встановленому порядку, а майновий стан засновників – громадян має бути підтверджений декларацією про їх доходи і майно, завіреною відповідним податковим органом [1]. Також законодавством заборонено вносити до статутного/складеного капіталу земельні ділянки сільськогосподарського призначення, векселі.

Загалом формування статутного/ складеного капіталу передбачає перш за все відкриття банківського рахунку, на який буде здійснено зарахування коштів. Порядок відкриття рахунку передбачено п. 4.2 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах від 12.11.2003р. № 492, затвердженою Постановою Правління НБУ. Грошові кошти можна вносити як у безготівковій формі, так і

готівкою через касу, в національній валюті і за рахунок залучення іноземних інвесторів [9].

На цей рахунок зараховуються кошти засновників (учасників) для формування статутного або складеного капіталу суб'єкта господарювання – юридичної особи до його державної реєстрації як юридичної особи. Цей рахунок починає функціонувати як поточний тільки після одержання банком документів, передбачених пунктом 3.2 цієї Інструкції, та отримання банком повідомлення про взяття рахунку на облік органом державної податкової служби за місцезнаходженням суб'єкта господарювання – юридичної особи.

Як уже згадувалося вище, у ТОВ і ТзДВ (до ТзДВ застосовуються норми статей, що стосуються діяльності ТОВ з урахуванням певних особливостей) створюється статутний капітал, розмір якого повинен становити не менше суми, еквівалентної одній мінімальній заробітній платі, діючій на момент створення товариства.

До моменту реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю кожен з учасників зобов'язаний внести до статутного капіталу не менше 50 відсотків вказаного в установчих документах вкладу [4].

Частина статутного капіталу, що залишилася несплаченою, підлягає сплаті протягом першого року діяльності товариства. Якщо учасники протягом першого року діяльності товариства не сплатили повністю суму своїх вкладів, товариство повинно оголосити про зменшення свого статутного капіталу і зареєструвати відповідні зміни до статуту в установленому порядку або прийняти рішення про ліквідацію товариства.

Зменшення статутного капіталу товариства допускається після повідомлення про це в порядку, встановленому статутом, усіх його кредиторів. У цьому разі кредитори мають право вимагати дострокового припинення або виконання відповідних зобов'язань товариства та відшкодування їм збитків.

Збільшення статутного капіталу товариства допускається після внесення усіма його учасниками вкладів у повному обсязі.

Відповідно до ст.ст.14-16 ЗУ «Про акціонерні товариства» Мінімальний розмір статутного капіталу АТ становить 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи зі ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) АТ[4].

Формування статутного капіталу здійснюється шляхом приватного або публічного розміщення акцій.

Якщо після закінчення другого та кожного наступного фінансового року вартість чистих активів акціонерного товариства виявиться меншою, ніж розмір статутного капіталу, товариство зобов'язане оголосити про зменшення свого статутного капіталу та зареєструвати відповідні зміни до статуту в установленому законом порядку. Якщо вартість чистих активів стає меншою, ніж мінімальний розмір статутного капіталу, встановлений Законом, товариство зобов'язане протягом 10 місяців з дати настання такої невідповідності усунути її або прийняти рішення про ліквідацію.

Статутний капітал акціонерного товариства зменшується в порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку, шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом анулювання раніше викуплених товариством акцій та зменшення їх загальної кількості, якщо це передбачено статутом товариства. Після прийняття рішення про зменшення статутного капіталу АТ виконавчий орган протягом 30 днів має письмово повідомити кожного кредитора про таке рішення. Зменшення АТ статутного капіталу нижче встановленого законом розміру має наслідком ліквідацію товариства.

Статутний капітал товариства збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості у порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку [4].

Для повного так командитного товариства через відсутність вимог щодо мінімального розміру складеного капіталу, формування складеного капіталу передбачає звичайне внесення коштів, визначених у засновницькому договорі на рахунок. Щоправда, на момент реєстрації командитного товариства кожний з вкладників повинен внести не менше 25 відсотків свого внеску.

Зменшення складеного капіталу повного товариства при наявності заперечень кредиторів не допускається.

Порядок зміни часток кожного з повних учасників командитного товариства у складеному капіталі встановлюється засновницьким договором. Зменшення складеного капіталу при наявності заперечень кредиторів теж не допускається.

Збільшення розмірів статутного капіталу організацій усіх організаційно-правових форм може проводитися в таких випадках і за рахунок: залучення додаткових грошових і матеріальних ресурсів від учасників при збільшенні розмірів їх часткою або додатковому прийомі учасників,

додаткової емісії акцій; спрямування дивідендів на збільшення статутного капіталу тощо.

Зменшення статутного капіталу може проводитися у випадках: виходу учасників з складу організації або викупу акцій акціонерним суспільством з подальшим їх анулюванням; в момент доведення розміру статутного капіталу до розмірів вартості чистих активів, як правило, шляхом погашення за рахунок його отриманих організацією збитків; покриття майном організації заборгованості перед кредиторами тощо.

Рішення товариства про зміни розміру статутного (складеного) капіталу набирає чинності з дня внесення цих змін до державного реєстру.

Загалом специфічною рисою повного так командитного товариств є відсутність законодавчих вимог до порядку формування складеного капіталу (за окремими винятками), який має визначатися засновницьким договором або меморандумом (якщо в командитному товаристві один повний учасник).

У результаті, як бачимо, порядок формування статутного/складеного капіталу залежить від тієї чи іншої організаційно-правової форми товариства.

Тож підводячи підсумок вищевказаному, відзначимо, що на даний час у законодавстві України, що стосується корпоративного права, застосовується подвійна термінологія статутного/складеного капіталу. Крім того, ці поняття розрізняє лише ЦК України, тоді як ГК України вживає термін статутний фонд, а ЗУ «Про господарські товариства» використовує подвійне вживання терміну. У цьому вбачається певна недосконалість законодавства, оскільки відсутнє однозначно визначене застосування того чи іншого терміна відповідно до організаційно-правової форми господарського товариства.

Відповідно у повних та командитних товариствах, де управління справами може здійснювати будь-хто з учасників (крім вкладників повного товариства), установчим документом є засновницький договір (меморандум – якщо лише один повний учасник) формується складений капітал, для якого законодавством не встановлено мінімальних розмірів [9].

А у ТОВ, ТДВ і АТ управління справами товариства здійснюють спеціально створені органи, установчим документом є статут, законом визначені мінімальні розміри відповідно статутного капіталу [9].

Висновки. Отже, різниця у даних термінах полягає у різній організаційно-правовій формі товариств, де відповідно існує статутний чи

складений капітал. Саме це впливає і на певні особливості формування такого капіталу, його зменшення або збільшення розміру.

Проте існування поряд понять «статутного» та «складеного» капіталу не змінює їх функцій та призначення. Він виступає майновою основою для підприємницької діяльності товариства, визначає частку кожного учасника в товаристві і гарантує дотримання інтересів його кредиторів. Участь у створенні статутного/складеного капіталу є первісним способом набуття корпоративних прав, і всі операції з корпоративними правами так чи інакше стосуються статутного капіталу. Формування статутного/складеного капіталу є обов'язковою умовою при створенні господарського товариства, оскільки їх установчі акти повинні закріплювати його розмір, склад, частки учасників, порядок формування та зміни тощо.

Список літератури

1. Господарський кодекс України. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №18, № 19-20, № 21-22. – ст.144.
2. Цивільний кодекс України. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40-44. – ст.356.
3. Про господарські товариства. Закон України від 19.09.1991. – № 1576-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – №49. – ст.682.
4. Про акціонерні товариства. Закон України від 17.09.2008. – № 514-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2008. – №50-51. – ст.384.
5. Кравченко С.С. Право власності учасників товариств. // Часопис Київського університету права. – 2009. – №4. – с.209-213.
6. Кравчук В.М. Статутний капітал юридичної особи. // Податкове планування. – <http://www.nalogovnet.com>.
7. Науково-практичний коментар. Господарський кодекс України: 2-е вид., перероб. і доп. / За заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 720 с.
8. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [за ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонові, В.В. Васильченка, Н.Ю. Голубевої]. — Харків: Одісей, 2007. – 952 с.
9. Томчишен С.В. Корпоративні права як об'єкт цивільних прав у законодавстві України. – 2009. – <http://corpravo.com>.

10. Хорт Ю.В. Функції статутного капіталу 2009. – № 46. – С. 326-332.
за законодавством України // Держава і право. –

Стаття надійшла до редколегії 19 травня 2011 року.

Рекомендована до опублікування у “Віснику” членом редколегії О.В. Гетманцев.

N.S. Butrin

ORDER OF FORMING AND CHANGE OF STATUTNOGO/SKLADENOGO OF CAPITAL

Summary

Essence and value of concepts «regulation» and «made» capital open up in this article, differences and betweenness are outlined by these family enough concepts, a legislative base which gives them legal description is analysed.

H.C. Бутрын

ПОРЯДОК ФОРМИРОВАНИЯ И ИЗМЕНЕНИЯ СТАТУТНОГО/СКЛАДЕННОГО КАПИТАЛА

Аннотация

Раскрывается суть и значение понятий «уставного» и «составленного» капитала, очерчены отличия и соотношения между этими достаточно родственными понятиями, проанализирована законодательная база, которая дает им правовую характеристику.